

عنوان نشست: نظارت بر اجرای منشور حقوق شهروندی

شناسنامه نشست	
واحد برگزار کننده نشست:	دانشکده حقوق و علوم سیاسی
مسئول نشست:	دکتر هیبت‌الله نژندی‌منش (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۳۹۷
اعضای هیئت علمی:	دکتر بیژن عباسی (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران و معاون پژوهش و ترویج قانون اساسی معاونت حقوق ریاست جمهوری)، دکتر غلامحسین کوشکی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی).
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	دکتر رضا اکبری نوری (دستیار وزیر ارتباطات در حقوق شهروندی)، دکتر جواد نوروزی و خانم مونس کشاورز (انجمن دانش گستر حقوق شهروندی)
مسئله محوری نشست:	مسئله نظارت بر اجرای منشور حقوق شهروندی و نحوه آن
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	قوه قضائیه، وزارت دادگستری، دستیار ویژه حقوق شهروندی رئیس‌جمهور

چکیده مباحث طرح شده:

نظارت را می‌توان مهم‌ترین سازوکار در تحقق اهداف یک سند دانست. نظر به اهمیت این موضوع، نشستی با عنوان نظارت بر اجرای منشور حقوق شهروندی با حضور دکتر بیژن عباسی، دکتر غلامحسین کوشکی، دکتر رضا اکبری نوری و دکتر نوروزی در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی (سالن شهید بهشتی) برگزار شد.

نظارت بر اجرای حقوق بشر و حقوق شهروندی اصولاً به روش‌های زیر صورت می‌گیرد:

(الف) از طریق مراجع بین‌المللی: از جمله می‌توان به شورای حقوق بشر، کمیته حقوق بشر و کمیته حقوق کودک اشاره کرد. البته در سطح منطقه‌ای نهادهای مؤثرتری مثل دیوان اروپایی حقوق بشر وجود دارد.

(ب) **مراجع حقوقی و قضایی داخلی:** نقض حقوق شهروندی ممکن است توسط نهادهای دولتی و حتی اشخاص خصوصی صورت گیرد. در بسیاری از کشورها دادگاه قانون اساسی، یک نهاد مهم ناظر بر اجرای حقوق شهروندی است. در برخی از کشورها مثل ایالات متحد آمریکا دادگاه‌های عمومی می‌توانند به نقض حقوق شهروندی رسیدگی کنند. در کشور ما شورای نگهبان به صورت خودکار این کار را انجام می‌دهد. شورای نگهبان، نگهبان حقوق ملت است. اگر مجلس قانونی خلاف این حقوق و آزادی‌ها وضع کند، شورای نگهبان آن را رد می‌کند.

(ج) **نظارت قوه مجریه:** از جمله می‌توان به نقش ریاست جمهور در حراست از قانون اساسی اشاره کرد.

چالش‌ها:

منشور حقوق شهروندی اگرچه دارای دستاوردهای مهم و گام اساسی برای حمایت از حقوق شهروندی است. اما از حیث نظارتی، با چالش‌های جدی مواجه است:

الف: مبهم بودن وضعیت حقوقی منشور

ب: فقدان سیستم نظارتی مؤثر

ج: عملیاتی نبودن این سند

د: نداشتن برنامه توسط سازمان‌های مختلف برای تحقق اهداف منشور

توصیه‌های سیاستی:

۱- همکاری همه قوا و برنامه‌ریزی برای اجرایی کردن منشور و مشارکت دادن شهروندان: برای اجرایی کردن مؤثر منشور حقوق شهروندی لازم است تا قوای سه‌گانه رویکرد مؤثر واحدی را اتخاذ نمایند. از موازی کاری و دخالت در کار یکدیگر خودداری کنند. بعلاوه، هر قوه برنامه خاص خود را برای اجرایی کردن این سند به صورت سالیانه تنظیم کند. این برنامه‌ریزی به گونه‌ای باشد که قابل سنجش و ارزیابی باشد. همچنین لازم است در این برنامه‌ها شهروندان نیز مشارکت داده شوند. مهم‌ترین شیوه برای مشارکت دادن شهروندان، استفاده از

سازمان‌های مردم‌نهاد می‌باشد. در این خصوص، لازم است که اعتماد میان حاکمیت و سازمان‌های مردم‌نهاد تقویت گردد.

۲- توانمندسازی شهروندان از لحاظ فکری و مطالبه‌گری:

مهم‌ترین عنصر اجرایی شدن منشور مطالبه از سوی شهروندان می‌باشد. در این راستا لازم است تا آموزش‌های لازم به شهروندان داده شود تا در چارچوب مفاد قانون اساسی و منشور حقوق شهروندی مطالبات خود را بیان کنند. بدین منظور هر شهروند می‌تواند یک ناظر باشد (هر شهروند یک ناظر). این شیوه می‌تواند ضمن تقویت روحیه و تفکر مطالبه‌گری در شهروندان، آنان را به ناظرانی بر اجرای منشور حقوق شهروندی نیز تبدیل نماید.

۳- آموزش و فرهنگ‌سازی در زمینه حقوق بشر:

یکی از موانع اصلی تحقق و رشد حقوق شهروندی، عدم آموزش و فرهنگ‌سازی است. در حقیقت، گاهی مهم‌ترین مانع متقاعد کردن شهروندان برای بهره‌مندی از آزادی‌ها و حقوق پذیرفته شده در قانون اساسی و منشور حقوق شهروندی است. بنابراین، لازم است بحث آموزش و فرهنگ‌سازی حقوق شهروندی و حقوق بشر به‌عنوان یک اولویت جدی و مؤثر در دستور کار دولت قرار گیرد. این امر می‌تواند از روش‌های متعددی صورت گیرد. همانند مورد قبل، امر آموزش می‌تواند به بهترین شکل توسط سازمان‌های مردم‌نهاد انجام شود.

۴- تهیه لوایح مورد نیاز:

ترجمان‌های مختلف دولتی می‌توانند ضمن رصد کردن وضعیت اجرای منشور حقوق شهروندی از باب نظارت، نقطه نظرات خود را مطرح کنند. به نوعی ضمن رصد کردن کار آسیب‌شناسی انجام دهند. از متخصصان دعوت کنند تا آسیب‌ها را بررسی کنند و راه‌حل‌های منطقی و مؤثر را ارائه کنند. سپس در صورت امکان، آن را در قالب لایحه برای تدوین قانون ذی‌ربط به مجلس شورای اسلامی ارائه دهند.

۵- ارائه گزارش سالانه توسط رئیس‌جمهور در مورد روند تحقق اهداف منشور:

از جمله شیوه‌های دیگر برای نظارت بر اجرای حقوق شهروندی، ارائه گزارش سالیانه توسط رئیس‌جمهور در مورد روند تحقق اهداف منشور می‌باشد. به عبارت دقیق‌تر، رئیس‌جمهور

باید گزارشی تحلیلی-انتقادی از وضعیت اجرای حقوق شهروندی در یک سال تهیه کند و به زبانی ساده و صریح در اختیار مردم قرار دهد. از سوی دیگر، این فضا ایجاد شود تا گزارش مزبور، مورد نقد و بحث کارشناسی قرار گیرد.

۶- پیش‌بینی نهادهای نظارتی، رصدگری و گزارشگری در حوزه حقوق شهروندی:

امروزه در سطح بین‌المللی و حتی در سطح ملی، برخی از کشورها نهادهایی قضایی و شبه قضایی برای نظارت بر اجرای حقوق بشر و حقوق شهروندی پیش‌بینی کرده‌اند. برای نمونه در حوزه کشورهای اروپایی، «دیوان اروپایی حقوق بشر» تأسیس شده تا بتواند ضمن نظارت، به شکایات قربانیان نقض حقوق بشر رسیدگی کند. همچنین در حوزه آمریکا، «دیوان آمریکایی حقوق بشر» و در حوزه آفریقا، «دیوان آفریقایی حقوق بشر» پیش‌بینی شده است. براین اساس در ایران لازم است تا یک نهاد ملی اعم از قضایی و یا شبه قضایی تأسیس گردد تا بتواند به شکایات شهروندان درخصوص نقض حقوق شهروندی رسیدگی کند. اگرچه در حالت عادی، دادگاه‌های عمومی صلاحیت رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر را دارند، اما به نظر می‌رسد، ضرورت تأسیس یک نهاد خاص نظارتی برای اجرای حقوق شهروندی، امری مسلم و گریزناپذیر است.

۷- استفاده از سازمان‌های مردم‌نهاد برای نظارت بر اجرای حقوق شهروندی:

هدف از تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد، کمک به حاکمیت برای ایفای وظایف می‌باشد. در واقع، دولت باید سازمان‌های مردم‌نهاد را رفیقی هم‌دل بداند که قصد دارد تا باری از دوش دولت بردارد. همچنین سازمان‌های مردم‌نهاد، باید خود را رکنی برای تقویت حاکمیت و کمک به اجرای وظایف آن بدانند، نه اینکه خود را مخالفی و مانع سر راه دولت جلوه دهند. تجربه نشان داده است که مشارکت مردم در قالب سازمان‌های مردم‌نهاد می‌تواند شیوه مناسبی برای نظارت بر اعمال و کردار دولت باشد. این مشارکت می‌تواند مصداق عینی اصل هشتم قانون اساسی و تحقق فریضه الهی امر به معروف و نهی از منکر در حوزه حقوق عمومی باشد.